

Az 1960-as évek közepén Janó Ákos halasi múzeumigazgató monografikus néprajzi kutatást szervezett Szankon. Fehér Zoltán kapta a néphit kutatásának feladatát. A nagy monográfia itt most nem részletezhető okokból, nem valósult meg, Fehér Zoltán azonban kitaróan őrizte gyűjtését. Negyedfél évtizeddel később, 2003-ban közölte *Boszorkány a forgószélben* címmel Budapesten az Európai Folklor Intézet és a L'Harmattan közös kiadásában.

1978 és 1984 között folyt az általam szervezett sokszerzős keceli monografikus kutatás. Az 1984 őszen megjelent hatalmas keceli könyvben természetesen olvasható Fehér Zoltán tanulmánya is a néphitről. Ezt a rövid írását később alaposan kibővítette és 2004-ben a Kalocsai Múzeumbarátok Köre kiadásában megjelentette *Mondták a régi öregek – Kecel népének hiedelemvilága* címmel.

Amikor megszerveztem és 1999 tavaszán elindítottam a dusnoki közös néprajzi kutatást, a múltfeltáró csoportból természetesen nem maradt ki Fehér Zoltán sem. Ebből a kutatásból nőtt ki a 2000-ben Kalocsán, a múzeum gondozásában megjelent dusnoki népdalköte- te, a *Šumo, šumo, visoka si – Erdő, erdő, de magos vagy.*

Írásom elején Fehér Zoltánt „tudós tanár”-nak neveztem. Nem véletlenül, hiszen tanár volt egész életében, aki oktató- és nevelőmunkája mellett kutatott, könyveket, tanulmányokat írt. Tette ezt erős „ellenszélben”, főnökei állandó gyanakvása, sőt, enyhe rosszállása közepette, miként erről maga nyilatkozott szomorkásan Romsics Imre kérdésére a *Forrás* 1992. évi 3. számában. A XX. század első felében még „bevett” „tudós tanár” kifejezés középiskolai és általános iskolai tanárookra vonatkoztatva a XX. század végére és a XXI. század elejére divatjamúlt jellemzéssé vált, mivel a két szó tartalma, a „tudós tanár” típusa fölöttébb megfogyatkozott, sőt, jobbára eltűnt a magyar kulturális életből. Talán egyszer még visszatér ez a tanártípus és a reá vonatkozó „tudós tanár” kifejezés divatja is! Ha így lesz, Fehér Zoltán pályája példa lehet a tudományos törekvésű leendő tanárok számára.

Bárth János

Búcsú dr. Bodó Sándortól (1943–2021)

Életének 78. évében, 2021.július 14-én váratlanul elhunyt dr. Bodó Sándor, a magyar néprajztudomány és muzeológia közismert és köztiszteletben álló kimagasló személyisége. Döbbenettel fogadtuk a hírt, hiszen a Magyar Tudományos Akadémia Néprajztudományi Bizottságának közelmúltban megválasztott elnökeként a tőle megszokott energiával és alapos-sággal látott munkához, és szervezte a soron következő doktori eljárás habitusvizsgálatát. A múzeumi szakma nagy érdeklődéssel várta akadémiai doktori disszertációjának (*A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában*) könyvvé formálását és megjelenését. Az utóbbi hónapokban intenzíven dolgozott ezen, amelynek sajtó alá rendezésével és publikálásával a magyar muzeológia leróhatja tiszteletét a muzeológus, múzeumigazgató és a múzeumügy megújításán elkötelezetten dolgozó szakember előtt.

Bodó Sándor Mátészalkán született 1943. október 4-én. A sárospataki Rákóczi Gimnáziumban érettségizett 1961-ben, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem–néprajz szakos diplomát 1966-ban. Gyermekkorra a Bodrogközhez és Tokaj-Hegyaljához kötötte, s ez meghatározta tudományos munkásságának első szaka-

szát. (*Az egyesjárom használata a bodrogi Vajdácskán*. Ethnographia 75. 1964. 453–455.; *Einzeljoche in Ungarn*. Národopisny Věstnik Československý 3–4. 1969. 179–194.) A Hortobágyon végzett kutatások (*Az igavonó szarvasmarha a Hortobágy vidékén*. Műveltség és Hagyomány 15–16. 1972. 47–80.) után *A Bodrogi állattartása* címmel védte meg 1975-ben egyetemi doktori disszertációját, amely Miskolcon jelent meg 1992-ben. A pataki diákevek hatását tükrözi a környék történeti kutatásában új eredményeket hozó tanulmánya (*Tokaj-Hegyalja, egy minőségi borvidék körülhatárolása*. Ethnographia 90. 1979. 480–491.).

Bodó Sándor
(Hála József felvétele)

Múzeumi pályáját a szolnoki Damjanich János Múzeumban kezdte (1965–1966), majd másfél évtizeden át a miskolci Herman Ottó Múzeumban folytatta (1966–1979). Itt a gyűjtemények gondozásából adódóan történész muzeológusként kiemelten foglalkozott a kézművesipar és a céhek múltjával, hagyományaival. A témakörben született tanulmányai (*Céhbehívótblák a miskolci Herman Ottó Múzeumban*. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 7. 1968. 171–211.; *Borsodi, abaúji és zempléni céhpecsétek*. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 9. 1970. 189–226.; *Mezővárosi és falusi kézművesség Észak-Magyarországon*. In *Paraszti társadalom és művelődés a 18–20. században*. 2. *Mezővárosok*. Budapest–Szolnok, 1974. 125–140.; *Céhes mesterek, landmajszterek és kontárok Észak-Magyarországon 1872-ig*. Ethnographia 86. 1975. 537–551.; *Jelzett miskolci fazekasmunkák*. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 15. 1976. 165–187.) nagy visszhangot váltottak ki, és kutatási eredményeit konferenciákon is bemutatta. A miskolci múzeumban széles körű muzeológiai tevékenységet folytatott, majd 1973-tól Szabadfalvi József helyetteseként komoly szerepe volt abban, hogy a fiatal munkatársakkal megújult intézmény az ország egyik legjobb megyei múzeuma lett. Ő szervezte az új épületek birtokbavételét, és vezetésével készült a Papszeren felújított épület állandó kiállítása (*Munka és ember*, 1974). A múzeumi évkönyv és a közlemények mellett szerkesztette a *Borsodi kismonográfiák* sorozatot, amelyben a megyében élő számos kutató publikálhatott. Egy évtized alatt több mint ötven tudományos és ismeretterjesztő kötet szerkesztésében vett részt. Múzeumszervezési munkái miatt ebben az időszakban kevesebb lehetősége volt arra, hogy néprajzi kutatásainak eredményeit publikálhassa, de előadásokat tartott a kézműves ipartörténeti konferenciákon (*Falusi kézművesek Észak-Magyarországon*. VEAB Értesítő 1. 1977. 65–67.; *Egy fazekasközpont és a legényvándorlás viszonya*. Veszprém. 1979. 69–70.). Figyelemmel kísérte a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honismereti mozgalmat, és *Múzeum és honismeret* címmel adott helyzetképet 1974-ben (Múzeumi Közlemények 2. 75–92.).

Bodó Sándor 1979-ben lett az egri Dobó István Vármúzeum és egyben a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója. Irányításával megújult a vármúzeum szakmai munkája, és folytatódott az egri vár rekonstrukciója. Új állandó és időszakos kiállítások, a tudományos kutatás fellendülése, új szakmai sorozatok és kiadványok (*Studia Agriensia, Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében*), a végvári konferenciák megszervezése, a nemzetközi kapcsolatok építése jellemezte ezt az évtizedet. Támogatta a magyar néprajztudomány egyik legeredményesebb projektjének, a palóckutatásnak a befejezését, és Bakó Ferenc mellett ő is részt vállalt a négykötetes monográfia (*Palócok*, Eger, 1989) szerkesztésében, megjelenítésében. Folytatta a Heves megyei tájházak létesítését, a tájkonferenciák sorozatát. Segítette a gyöngyösi Mátra Múzeum szakmai megerősödését. Egerben ekkor újult meg a

nyugati várfal, visszaépítették a korábban leomlott Dobó-bástyát és elkészült a Kovácsok tornya. A Városszépítő Egyesület alapító elnökeként fontosnak tartotta a helyi történelmi örökség megőrzését. Elnöke volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Heves Megyei Szervezetének, és ekként segítette az Egri Múemlékvédelmi Nyári Egyetem folyamatos megrendezését. Múzeumigazgatói feladatai mellett folytatta korábbi néprajzi kutatásait (*A magyar állattartás történeti kérdéseihez*. Agria 1981; *Iga és járom*. Ethnographia 1981. 298–306.; *Jochformen in Mitteleuropa*. In Paíádi-Kovács Attila (szerk.): *Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa*. Budapest, 1981. 137–143.; *Kummet und Siele. Geschichte der Gerate des Pferdezuges*. Ethnos 6. Helsinki, 1985. 47–55.) és 1985-ben sikeresen megvédte *A magyar paraszti termelés igaerejének története* című kandidátusi értekezését. Az 1990-ben megjelent könyv a hazai néprajzi szakirodalom egyik kiemelkedő tárgymonográfiája.

1989-ben fordulat következett be életútján, amikor a múzeumok után a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályának, majd Közgyűjteményi Főosztályának vezetőjeként dolgozott 1995-ig. Hivatali ideje a közgyűjtemények rendszerváltást követő átalakulásának időszakát jelentette. Egyebek mellett a múzeumi, könyvtári, levéltári és műemléki szakterület jogalkotásának előkészítésével, az egyházi gyűjtemények működési feltételeinek megteremtésével, az Oroszországtól visszakövetelt műkincsek kérdésével és a Seuso-ügygel foglalkozott. Ekkortól jelentek meg írásai a magyar közgyűjtemények helyzetéről, a kulturális igazgatás elméleti és gyakorlati kérdéseiről (*A magyar közgyűjtemények jelene és jövője*. Veszprém, 1995. 7–12.; *Közgyűjtemények az ezredforduló küszöbén*. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 4/6. 1995. 9–15.; *A múzeumok világa az ezredfordulón*. In Baán László (szerk.): *Magyarország kultúrája az ezredfordulón*. Budapest, 1997. 22–41.; *Magyar múzeumok gyűjteménygyarapodása 1985–1995 között*. Agria 33. 1997. 15–18.; *A kulturális igazgatás*. In Kiss Zoltán (szerk.): *Tankönyv közigazgatási szakvizsgához*. Budapest, 1998).

1996-tól a Budapesti Történelmi Múzeum főigazgatójaként dolgozott 2013-ban történt nyugdíjba vonulásáig. A három nagyobb múzeumból (budai Vármúzeum, Aquincumi Múzeum, Kiscelli Múzeum) és feltúcatnyi kiállítóhelyből álló szervezet vezetőjeként komoly feladat hárult rá az intézményrendszer átszervezésében, új munkatársakkal történő bővítésében, a múzeum nemzetközi kapcsolatainak kiterjesztésében, és fővárosi régészeti szerepének erősítésében. Vezetése alatt a BTM Vármúzeumban megújultak az állandó kiállítások. Része volt számos, nagy sikerű időszaki tárlat, köztük a *Műsák kertje – A magyar múzeumok születése* (OSZK, 2002) megrendezésében. Folytatódott a *Budapest Régiségei* és a *Tanulmányok Budapest múltjából* rangos sorozatok megjelentetése. Nyugállományba vonulása után két évig főigazgatói tanácsadóként segítette az intézményt. Az ezredforduló éveiben folytatta a közgyűjtemények aktuális feladataival, útkeresésével kapcsolatos helyzetelemzéseit, és intenzív kutatásokat kezdett a magyar múzeumok történetéről. (*Utószó*. Entz Géza: *A magyar műgyűjtés történeti vázlata*. Reprint. Szerk.: Viga Gyula. Miskolc, 1996; *A magyar múzeumügy közönség- és külkapcsolatai* In „Isten áldja a tisztet ipart.” *Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére*. 1998. 121–128.; *A Herman Ottó Múzeum mint tudományos műhely*. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 38. 1999. 1289–1299.; *A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége és a túrócszentmártoni múzeum a XX. század elején*. Agria 42. 2006. 625–632.; *A magyar múzeumok gyűjtőterületének történeti kérdéseiről*. In Tóth Arnold (szerk.): *Néprajz, muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére*. Miskolc, 2012. 127–134.; *A muzeológiai oktatás kezdetei*. In Bartha Elek (szerk.): *A néprajztudomány professzora: Gunda Béla (1911–1994)*. Debrecen, 2015. 88–104.; *Balassa Iván, a muzeológus*. Ethnographia 129. [2018] 141–150.). Nyugdíjba vonulása után adatott meg számára a lehetőség, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Orszá-

gos Főfelügyeletének hosszú kutatómunkával feltárt iratanyagát feldolgozza, amely alapján 2018-ban megvédte akadémiai doktori értekezését.

Bodó Sándor hivatali és intézményvezetői feladatai mellett aktív szerepet vállalt a közéletben. Kiváló szervezőkészsége, adminisztratív jártassága és emberi habitusa sokféle szakmai közéleti feladat ellátására predesztinálta őt a múzeumügy, valamint a tudományos és a kulturális élet különböző területein. 1982-től tagja volt a Magyar Néprajzi Társaság választmányának, 2012–2021 között pedig elnökként vezette a néprajztudomány nagy múltú szervezetét. 1986-tól a Magyar Tudományos Akadémia Néprajztudományi Bizottságának tagja, titkára, 2021-ben pedig elnöke volt. 2003–2008 között elnöke volt az MTA Társadalomtudományi Kuratóriumának. 1996-tól a Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke és 2008-ig főszerkesztője a társaság folyóiratának, a *Néprajzi Látóhatárnak*. 1998-tól a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnöke volt, 2000 óta a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat országos elnökségének tagja. Elnökségi tagként tevékenykedett az Országos Közgyűjtemények Szövetségében, és részt vett az OTKA Bizottság munkájában. A Néprajzi Múzeumot támogató kuratórium elnökeként is önzetlenül segítette az intézményt. Természetes volt számára, hogy 1995-ös megalakulásától kezdve irányította az egykori gyűjtési területén megalakult Bodroghközi Művelődési Egyesületet. Bodó Sándor fontosnak tartotta, hogy a tudományos kutatás és a múzeumi gyakorlat során szerzett ismereteit átadja az új generáció tagjainak. Oktatott az egri Tanárképző Főiskolán, a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékén (címzetes egyetemi tanár), a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén, részt vett az ELTE BTK muzeológiai és a BME műemléki szakmérnöki képzésében.

Munkásságának széles körű elismertségét jelzik szakmai és állami kitüntetései: *Móra Ferenc-díj* (1975), a Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-émlékérme* (2005), a TIT *Bugát Pál-émlékérme* (2005), *Pulszky Ferenc-díj* (2014), *Éri István-díj* (2019), *Széchenyi Ferenc-díj* (2003), *A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje* (1996), *A Magyar Érdemrend középkeresztje* (2012), Eger város *Pro Agria* díja (1989), *Budapestért Díj* (2006), Budapest főváros *Pro Urbe* díja (2013).

Kedves Sándor! Egykori munkatársadként és barátodként örömmel emlékezem vissza a közös évekre, kedves személyiségedre. Ötven évvel ezelőtt találkoztunk először Miskolcon a Papszer utcai múzeumépület egyik sarokszobájában, ahol íróasztalodnál dolgoztál céhes emlékekkel és könyvekkel körülvéve. A Magyar Nemzeti Múzeumhoz tartozó sárospataki Rákóczi Múzeumban elhelyezkedve is kapcsolatban maradtunk, és az általam szerkesztett évkönyvben jelenhettek meg első tanulmányaim. Te ösztönöztél arra, hogy kismonográfiát írjak hegyközi kutatásaimból. Már ekkor megismertem alapos és precíz munkamódszeredet, a publikáló kollégákat segítő szerkesztői tanácsaidat. Szabadfalvi Józseffel együtt hívtál Szerencsre, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Szervezethez tartozó múzeumba, majd amikor Egerben megyei múzeumigazgató lettél, közvetlen munkatársadként megtapasztalhattam humánus, mindenki iránt tiszteletet és érdeklődést sugárzó vezetési módszeredet. Nagy lelkesedéssel és kitartással szervezted az egri vár rekonstrukciós munkálatainak folytatását, a magyar végvárak országos kutatási programját. Megosztottad velem a kiadványszerkesztés fortélyait, a konferenciaszervezés módszereit. Köztisztelőben álló ember voltál Egerben, sokan emlékeznek rád szeretettel. Te voltán a névadója a Szenátor-háznak, szervezésséddel létesült a Szent István-kút a Líceum mellett. Már a rendszerváltozás előtt, 1987-ben meg tudtad győzni a helyi funkcionáriusokat, hogy a törökök feletti győzelemre emlékeztető nemzeti lobogó mellett nem állhat vörös zászló az egri vár ágyúdombján! Budapestre költözésetek után is mindig örömmel jöttél vissza Eger-

be, és rendezvények előadójaként, kiállítások megnyitójaként, ünnepek szónokaként sokan találkozhattak veled. De jöttél magánemberként is mint a sorsod tragikus eseményét, megelőző vasárnapi Strauss-estre! Nyugdíjba vonulásod után is aktív maradtál, naprakész voltál tudományszakunk és a múzeumi terület helyzetéről. Emlékezetesek maradnak számomra az erről folytatott beszélgetések és az Egerben, Budapesten vagy Balatonalmádiban szervezett kötetlen találkozások!

Kedves Sanyi! Megtisztelő volt veled együtt dolgozni és barátként ismerni!

A szakmai közélet számára emlékedet őrzik tanulmányaid, az általad rendezett kiállítások és a magyar múzeumügy érdekében végzett önzetlen munkáságod eredményei. Nyugodj békében!

Petercsák Tivadar

„Nekem elhiszik az emberek...”

Ráday Mihály személyes közügyei

Jó és szép filmeket az forgathat, akinek átlagon felüli a vizuális tehetsége. Több mint 70 sikeres alkotása bizonyítja, hogy Ráday Mihály (1942–2021) az emberiségnek ehhez a töredékéhez tartozott. Ám annak magyarázata ma már a személyiség örök titka marad, hogy bár örült neki, valamiképp mégsem elégitette ki teljesen ez a veleszületett operatőri talentumból fakadó siker. Talán az a képessége vitte új utakra, hogy nagyon szerette a történelmet. A jeles színész, Ráday Imre és a divatszalon-tulajdonos Ferda Manyi fia természetesen otthonról hozta magával a műveltség abécéjét, ám a kifejezetten történelmi érdeklődés élményéhez a gimnázium is impulzust adott. Így mesélt erről egy visszaemlékezésében:

„Tamásiné [dr. Phillip Ilona] a Rákóczi Gimnáziumban tanított történelmet. Óráin a felletések után, az új »anyag« ismertetése előtt mindenkinek lehetősége volt jelentkezni, s elmondani, mit olvasott arról a korról, ahol tartottunk, amiről éppen tanulnunk kellett. Ha tetszett az, amit az osztályába járó tinédzser elmondott, úgy értékelte, mint egy feleletet, s lehetett érte ötöst kapni. Egyszer aztán aranyéletem lett. Ugyanis szüleim megleptek Gracza György gyönyörűséges, Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története című ötkötetes művével, mely ma is dísz könyvtáramnak, s amelyből először tárult fel előttem teljes gazdagságában az a dicsőséges kor. Történelemóráról történelemórára jelentkeztem, s kaszáltam be újabb elismeréseket, amik igazán jól jöttek azután az év végi összesítésben... Nem tudom, hogy a gazdagon illusztrált Gracza-mű lelkesítő ereje hatott-e rám, s tett meghatározó benyomást, befolyást érdeklődésemre egy életen át, de gyanítom, hogy itt kell keresni valahol történelem-szeretetem okát, s később azt az igyekezetet, hogy mások számára is vonzóvá tegyem, másokkal is megszerettessem 1848/49 örökségét.”

Ez az igyekezet bizonyára rokon a művész vágyával, hogy alkotását megmutassa a közönségnek. De alighanem volt benne valamiféle sajátos közéletiség is: arra törekvés, hogy a közösség, amelynek tagjai vagyunk, gyarapodjon, a világ, amelyben élünk, minél több részletében jobb legyen. Ezt a törekvést szerencsés demokráciákban akár politikainak is nevezhetnénk, de a pártállamnak még a puhuló periódusában sem fordult meg a fiatal televíziós személyiség és végzett művészettörténész fejében, hogy a létező szocializmus hatalmi gépezetéhez csatlakozva szerezzen esélyt a hatékony cselekvésre. A jövődő városvédőnek már kamasz vilájáróként is az öntevékeny, civil megoldások jutottak eszébe: